

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille

-

Malleja joukkoistamisen ja kansalaistieteen toteuttamiseksi valtakunnallisilla vastuualueilla

Sisällys

1. Hankkeen taustaa	2
2. Hankkeen tavoitteet	3
3. Toteutus ja toimenpiteet.....	4
3.1. Kansalaistiede, joukkoistaminen ja vapaaehtoistyö.....	4
3.2 Rautatieharrastajat kansalaistutkijoina.....	5
3.3 Yhteisökoordinaattorin rooli	6
3.4 Digitaaliset alustat ja kanavat.....	7
3.5 Sidosryhmät ja hankeyhteistyö	9
4. Malleja kansalaistieteen ja osallistamisen toteuttamiseksi	10
4.1 Matalan kynnyksen vuorovaikutusta museon ja yleisöjen välillä – Instagram-kuvahaaste ja museon sosiaalisen median kanavat.....	10
4.2 Kokoelmatietojen rikastaminen kansalaistiedon avulla – Kansalaistiedettä Finnassa-projekti.....	12
4.3 Joukkoistettu nykydokumentointi - valtakunnallinen valokuvausprojekti harrastajakuvaajille	14
4.4 Lähdetietojen täydentäminen kansalaistiedon avulla – Onnettomuustietokanta-projekti.....	18
5. Hankkeen tulokset ja toiminnan jatko.....	19
6. Liitteet.....	21
Liite 1. Kansalaistieteen periaatteet.....	21
Liite 2. Luovutus sopimus	22
7. Linkkejä.....	23

1. Hankkeen taustaa

Suomen Rautatiemuseon Kansalaistiedettä rautatieharrastajille –hankkeessa on kokeiltu uudenlaista osallistavaa tallennusta museotyössä sekä kehitetty toimintamalleja joukkoistamisen ja kansalaistieteen toteuttamiseksi valtakunnallisen vastuumuseon toiminnassa. Lisäksi hankkeessa on tutkittu digitaalisten alustojen ja kanavien mahdollisuuksia museon kokoelmatyössä ja yleisöjen saavuttamisessa. Hankkeen tavoitteena on ollut kehittää ja syventää vuorovaikutusta ja vapaaehtoistyötä yleisöjen ja museon välillä, rikastaa kansalaistiedon avulla museon jo olemassa olevia aineistoja sekä lisätä tietoa rautatieliikenteen erikoisalasta.

Museoviraston *ammattillisten museoiden innovatiiviset hankkeet 2020* -avustuksella toteutetussa hankkeessa aikavälillä 1.1.-15.10.2021 osallistettiin rautatieharrastajia sekä historiasta ja kulttuuriperinnöstä kiinnostuneita vapaaehtoisia erilaisiin rautatiealaan liittyviin keräys- ja tutkimusprojekteihin yhteistyössä Suomen Rautatiemuseon kanssa. Lisäksi vapaaehtoisten kanssa järjestettiin hankkeen aikana kolme virtuaalityöpajaa, kaksi tapaamista Suomen Rautatiemuseolla sekä valokuvanäyttely, joka sisällön suunnitteluun ja toteuttamiseen vapaaehtoiset osallistuivat.

Suomessa toimii 17 valtakunnallista vastuumuseota, jotka ovat valtakunnallisia asiantuntijoita kukin omalla erikoisalallaan. Vastuumuseoiden tehtävänä on toimialallaan toteuttaa valtakunnallista museotoimintaa sekä kehittää ja edistää kulttuuriperintötyötä ja museoiden yhteistyötä, toimia erikoisalansa kulttuuriperinnön valtakunnallisena asiantuntijana ja edistää erikoisalansa kulttuuriperinnön tallentamista ja digitaalista saatavuutta. Rautatieliikenteen valtakunnallisena vastuumuseona Suomen Rautatiemuseon tehtävänä on rautatiehistorian säilyttäminen, ylläpitäminen, tunnetuksi tekeminen sekä alan tutkimuksen tukeminen. Suomen Rautatiemuseon tallennusvastuu kattaa suomalaisen rautatiehistorian ja -nykypäivän, vaikka osaa siitä tallentavat harrastajayhteisöjen museot ja paikallismuseot rajatuimpiin kokoelmiinsa. Museo on mm. VR-Yhtymän ja Väyläviraston kulttuuriperinnön tallentaja ja tarjoaa myös uusille rautatiealan toimijoille tallennus- ja historiapalveluita. Suomen Rautatiemuseolla on hallussaan laajat ja monipuoliset, kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ja kansallisesti merkittävät kokoelmat, joita on kartutettu jo 1800-luvulta lähtien.

Valtakunnallisen vastuumuseon toiminnan haasteet ovat erilaisia verrattuna esimerkiksi alueellisiin tai paikallisiin museoihin. Suomen Rautatiemuseon tallentama erikoisala on sisällöllisesti rajattu, mutta maantieteellinen tallennusalue on koko Suomen laajuinen. Valtakunnallisesti kattava tallennus ja yleisöjen tavoittaminen laajasti on usein haastavaa museon pienillä resursseilla. Myös museon maantieteellinen sijainti Uudellamaalla Hyvinkäällä asettaa rajoja sille, kuka pystyy osallistumaan museon vapaaehtoistoimintaan, kuten esimerkiksi erilaisiin tapahtuma- tai talkoopäiviin.

Suomen rautatieliikenteessä ja -infrastruktuurissa tapahtuu nopeassa tahdissa muutoksia niin liikenteenohjausjärjestelmien, rataverkkojen ja ratojen kunnossapidon, perinteisten rautatieammattien, kuten myös asemarakennusten ja niiden käyttötarkoitusten suhteen. Hankkeessa on haluttu vastata muuttuvan ympäristön tallennuksen haasteisiin vapaaehtoistyön ja kansalaistiedon avulla. Joukkoistamisen ja kansalaistieteen avulla voidaan tallentaa ja tutkia rautatieliikenteen erikoisalaa sekä valtakunnallisesti kattavasti että sellaisista näkökulmista, mikä ainoastaan Rautatiemuseon omilla resursseilla olisi haastavaa. Hankkeessa toteutetut kansalaistiedeprojektit ovat olleet avoimia kaikille ja osallistua on voinut kuka tahansa aihepiiristä kiinnostunut.

Kansalaistutkijoilta saatua materiaalia ja tietoa on tallennettu Suomen Rautatiemuseon kokoelmiin sekä julkaistu museon digitaalisissa kanavissa. Lisäksi hanketta ja kansalaistutkijoiden työtä on esitelty Trafiikki-blogissa, Senaatin Asema-alueet Oy:n verkkoartikkelissa, Seinätön museo –palvelussa, Hyvinkään

kaupunginkirjastolla ja museoalan yleisötyöpäivillä Hyvinkäällä syyskuussa 2021, Valtakunnallisilla kuva-arkistopäivillä sekä Suomen Rautatiemuseon muiden hankkeiden ja sidosryhmien tapaamisissa.

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hanke perustuu Suomen Rautatiemuseon strategiaan 2016-2020, opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittiseen ohjelmaan 2030 sekä YK:n Agenda 2030 kestävän kehityksen tavoitteisiin. Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittisessa ohjelmassa 2030 on määritelty museoalan yhtenä keskeisenä menestystekijänä yhteisöllisyys ja vuorovaikutteisuus. Myös vapaaehtoistoiminnan merkityksen kasvu nähdään ammatillisissa museoissa yhä tärkeämpänä. Tämä edellyttää sitä, että museoissa kehitetään aktiivisesti vapaaehtois- tai ystävätoiminnasta kiinnostuneille mielekkäitä osallistumisen väyliä, joissa eri yksilöiden ja yhteisöjen tiedot, taidot ja kiinnostuksenkohteet huomioidaan mahdollisimman hyvin. Yhteisöllinen toiminta luo mahdollisuuksia osallistua kulttuuriperinnön määrittelyyn, synnyttää osallisuuden ja omistajuuden kokemuksia sekä mahdollistaa osallistumisen rohkeaan ja vuorovaikutteiseen toimimiseen yhteiskunnassa. Uudenlaiset yhteisölliset ja vuorovaikutteiset toimintamallit avaavat museoita kaikkien käyttöön sekä lisäävät kaikille yhtäläisiä mahdollisuuksia osallistua. Tätä kautta voidaan vaikuttaa myös syrjäytymisen ja eriarvoisuuden vähentämiseen.¹

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeella on edistetty YK:n Agenda 2030 kestävän kehityksen tavoitteita tukemalla elinikäistä oppimista, omaehtoista tutkimista ja opiskelua sekä tarjoamalla koulutusta digitaaloissa. Avoimella kansalaistieteellä voidaan vähentää alueellista epätasa-arvoa mahdollistamalla kaikille yhtäläinen osallistuminen ikään, sukupuoleen, koulutukseen, asuinpaikkaan tai ammattiin katsomatta. Osallistuminen kansalaistieteen tekemiseen on yhteisöllisyyttä ja aktiivista kansalaisuutta edistävää toimintaa, joka puolestaan vahvistaa ja edistää kaiken ikäisten henkilöiden hyvinvointia.

2. Hankkeen tavoitteet

Suomen Rautatiemuseon strategiassa keskeisinä tavoitteina on avata museon kokoelmia ja tietovarantoja yleisön saavutettavaksi elämyksellisellä tavalla, tukea rautatiehistorian tutkimusta ja harrastusta sekä mahdollistaa erilaisten yleisöjen osallistuminen museon toimintaan vapaaehtoistyön avulla. Yhteiskunnan muutosten mukana myös museo muuttuu ja monipuolistuu ja yhä olennaisempana tekijänä nykypäivän museotyössä korostuu sekä sosiaalinen että digitaalinen ulottuvuus.

Nykypäivän museo on aineellisten kokoelmasisältöjensä lisäksi myös vuorovaikutuksellinen toimija verkossa, jonka sisältöjä ja palveluita voidaan tavoittaa ja jakaa sosiaalisesti, digitaalisesti ja mobiilisti. Vuoden 2020 alkupuolella alkanut maailmanlaajuinen koronaviruspandemia on entisestään vauhdittanut yhteiskunnan digitalisaatiokehitystä ja muuttanut samalla museoidenkin toimintaympäristöä nopeassa tahdissa. Koronaviruspandemia on sekä pakottanut että rohkaissut museoita muokkaamaan palvelujaan entistä saavutettavimmiksi myös digitaalisesti ja etäyhteyksin.

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeen tavoitteena on ollut kokeilla uudentyyppistä osallistavaa tallennusta kansalaistieteen ja joukkoistamisen menetelmiä hyödyntäen. Hankkeen avulla on haluttu mahdollistaa rautateistä kiinnostuneiden kansalaisten osallisuus museon keruu-, dokumentointi- ja kokoelmahankkeisiin sekä vahvistaa valtakunnallisen vastuumuseon mahdollisuuksia toteuttaa erikoisalansa tallennusta koko Suomen laajuisesti. Tavoitteena on ollut myös edistää alan tutkimusta maantieteellisestä sijainnista riippumatta ja lisätä kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa museon toimintaan sekä kokoelmien että näyttelyjen sisältöjenkin kautta.

¹ Mahdollisuuksien museo - Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:11.

Samalla on pyritty vahvistamaan Suomen Rautatiemuseon digitaalista yleisösuhdetta monipuolistamalla museon sosiaalisen median ja muiden digitaalisten kanavien käyttöä. Verkossa toteutettujen kansalaistiedeprojektien ja työpajojen avulla on voitu luoda museon ja yleisöjen välille uudenlaista vuorovaikutusta, tavoittaa sekä vanhoja että uusia kohderyhmiä laajemmin ja luoda vapaaehtoisille erilaisia osallistumisen tapoja ilman fyysistä läsnäoloa museolla. Hankkeen avulla on jatkettu ja edelleen kehitetty Suomen Rautatiemuseon strategiakauden 2016-2020 tavoitteita parantaa kokoelmien saavutettavuutta ja tehdä niiden sisältöjä tunnetuksi. Samalla on tuettu museon tavoitteita vahvistaa kokoelmasisältöjen vuoropuhelua yleisökentän kanssa ja kokoelmien sisältöjen hyödyntämistä monipuolisesti museotoiminnassa.

Lähtökohtana Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeessa on ollut Suomen Rautatiemuseon toiminta-ajatus, joka kiteytyy sanoihin "elävää rautatiehistoriaa". Suomen Rautatiemuseo toteuttaa tarkoitustaan toiminnalla, tuomalla esiin ilmiöitä ja antamalla yleisöjen paitsi kokea historiaa elävällä tavalla, myös osallistua itse historian tekemiseen ja tallentamiseen. Rautatiealan harrastajat ja toimijat sekä niiden yhteenliittymät, alan tutkijat sekä lähialueen asukkaat kuuluvat museon tärkeimpiin asiakkaisiin ja sidosryhmiin. Valtakunnallisena vastuumuseona Suomen Rautatiemuseo pyrkii auttamaan, edistämään ja tukemaan arvokasta työtä, jota rautatieharrastajat Suomessa tekevät.

3. Toteutus ja toimenpiteet

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeessa 1.1.-15.10.2021 toteutettiin vapaaehtoisten ja Suomen Rautatiemuseon yhteistyönä rautatieaineistojen keruu- ja tutkimusprojekteja, joissa kokeiltiin kansalaistieteen menetelmiä, joukkoistamista ja osallistavaa tallennusta museon kokoelmatyössä sekä hyödynnettiin digitaalisia kanavia museon ja yleisöjen vuorovaikutuksen syventämisessä.

Hankkeen projektien käynnistäminen maaliskuussa 2021 Suomessa vallitsevan koronavirusepidemian aikaan vaikutti hankkeen toimenpiteisiin siten, että kaikki toiminta ja vuorovaikutus museon ja vapaaehtoisten kansalaistutkijoiden välillä toteutettiin pääosin verkossa ja etäyhteyksien välityksellä. Vaikka hanke oli suunniteltu tapahtuvaksi pitkälti verkossa, oli siinä kuitenkin tarkoitus järjestää joitakin lähitapaamisia. Esimerkiksi alun perin suunniteltuja tapahtumia harrastajien kanssa eri puolilla Suomea ei hankkeen aikana koronatilanteen takia toteutettu, ja tapaamiset Suomen Rautatiemuseolla Hyvinkäällä pidettiin vapaaehtoisten kanssa vasta hankkeen loppuvaiheessa syys-lokakuussa 2021. Koronavirustilanteen vuoksi kokoontumisrajoituksissa noudatettiin Keusoten määräyksiä ja Hyvinkään kaupungin linjaa. Toisaalta digitaalisten kanavien ja etäyhteyksien ansiosta eri puolella Suomea asuvat vapaaehtoiset pystyivät osallistumaan etäyhteyksin toteutettuihin virtuaalityöpajoihin, ja tehtävien sisällöt suunniteltiin siten, että ne eivät vaatineet läsnäoloa Suomen Rautatiemuseolla Hyvinkäällä.

3.1. Kansalaistiede, joukkoistaminen ja vapaaehtoistyö

Suomen Rautatiemuseossa on jo vanhastaan pitkät perinteet talkoolaisuuden hyödyntämisessä. Vapaaehtoistoiminta on mielekäs ja merkityksellinen osallistumisen muoto, joka vahvistaa museon ja paikallisyhteisöjen suhdetta ja tuottaa lisäarvoa kaikille osallisille. Vapaaehtoisten toimijoiden arvokasta työtä hyödynnetään museossa ja toisaalta museo mahdollistaa tuon työn tekemistä. Erilaisia talkoolaisuuden muotoja Suomen Rautatiemuseolla ovat perinteisesti olleet esimerkiksi tapahtumapäiviin, kuten vuosittaiseen Rautatiemuseopäivään osallistuminen eri tavoin ja esimerkiksi lipunmyynti-, kuljetus- ja kunnossapitotöissä avustaminen.

Kansalaistiede-termiä käytetään yleensä kuvaamaan osin tai kokonaan ei-ammattitutkijoiden tekemää tieteellistä tai tiedettä tukevaa tutkimusta, johon osallistuminen ei edellytä tiettyä pätevyyttä tai institutionaalista asemaa. Avoimessa kansalaistieteessä kaikki osallistujat saavat tunnustusta työstään ja

hyötyvät sen tuloksista. Kaikki toimijat ja heidän tietonsa ovat tutkimuksen lähtökohtina yhtä arvokkaita. Kansalaistiede-käsitteen lähisukulaisia ovat myös esimerkiksi yleisön osallistaminen tai talkoistaminen.

Kansalaistiede käsitetään usein joukkoistamista hyödyntäväksi tutkimusmenetelmäksi, jossa ongelman ratkaisemiseen tai tehtävän suorittamiseen voivat osallistua kulloisenkin alan ammattilaisten lisäksi esimerkiksi alasta kiinnostuneet harrastajat. Joukkoistamisessa ongelman ratkaiseminen tai tehtävän suorittaminen annetaan ennalta määrittelemättömälle vapaaehtoisten joukolle avoimen kutsun avulla.² Joukkoistamismalleille yhteistä on se, että joukkoistaminen tapahtuu verkossa, ja osallistujajoukko on laaja ja monipuolinen. Tällaisesta vapaaehtoistyön muodosta, jossa vapaaehtoinen ei ole fyysisesti läsnä, voidaan käyttää myös termiä virtuaalivapaaehtoisuus. Kuten perinteinenkin vapaaehtoistyö, virtuaalivapaaehtoisuus on yksilöiden tai yhteisöjen hyväksi tehtyä toimintaa, josta ei makseta palkkaa tai palkkiota. Virtuaalivapaaehtoisuudessa toiminta tapahtuu kokonaan tai osittain verkossa ja etäyhteyksien välityksellä.³ Joukkoistamista voi olla myös kollektiivinen ja yhteisöllinen sisällöntuotanto, josta esimerkkinä on Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeessa perustettu vapaaehtoisten valokuvaajien ryhmä, joka nykydokumentoi kuvamateriaalia museon kokoelmiin.⁴

Kansalaistiede ei ole vain aineistojen keruun joukkoistamismenetelmä, vaan se voidaan nähdä myös arvona ja asenteena, joka mahdollistaa vuorovaikutuksen tutkimuksen kaikissa vaiheissa ja jonka avulla voidaan lisätä tieteen ja yhteiskunnan välistä vuoropuhelua, kansalaisten osallisuutta ja tuottaa ratkaisukeskeistä uutta tietoa.⁵ Suomessa kansalaistiedettä on pitkään hyödynnetty esimerkiksi arkeologian ja luonnontieteiden tutkimuksen parissa. Valtakunnallisten vastuumuseoiden tutkimus- ja kokoelmatyössä kansalaistiede on vielä melko uusi lähestymistapa, ja monelta osin kansalaistieteen käytännöt ovat vasta muotoutumassa. Sekä Suomessa että EU:ssa on vielä tarve selkiyttää kansalaistieteen tekemiseen liittyviä kysymyksiä ja eettisiä reunaehdoja mm. vastuusta, velvollisuuksista ja oikeuksista, silloin kun tutkimusta tehdään museon ja harrastajan yhteistyönä, eritoten virtuaalisesti.

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille –hankkeen suunnitteluvaiheessa pohdittiin mm. museon ja vapaaehtoisen vastuiden rajoja, kuten milloin harrastajan voidaan katsoa kuulua vapaaehtoistyötä tehdessään museon talkoovakuutuksen piiriin ja mihin projekteihin ilmoittautuminen kansalaistutkijoita velvoittaa. Hankkeen aluksi laadittiinkin ns. kansalaistieteen periaatteet, joita sovellettiin hankkeen kansalaistiedeprojekteissa, ja jotka esiteltiin vapaaehtoisille tehtävien aluksi.⁶ Periaatteita tarvittavin kohdin päivittämällä, niitä voidaan myös jatkossa käyttää Suomen Rautatiemuseon vapaaehtois- ja virtuaalivapaaehtoistoiminnassa. Juridiikan näkökulmasta joukkoistamisen ja kansalaistieteen solmukohtia voivat olla myös immateriaalioikeudet, kuten esimerkiksi tekijänoikeudet. Suomen Rautatiemuseolla aineiston luovutukselle ja käytölle on määritelty ehdot museon ja lahjoittajan välille solmittavassa luovutussopimuksessa.⁷ Hankkeessa luovutussopimusta käytettiin museon ja vapaaehtoisen välillä valokuvien tallentamisessa museon kokoelmiin.

3.2 Rautatieharrastajat kansalaistutkijoina

Suomen Rautatiemuseolla on tiiviit yhteydet useisiin rautatieliikenteen historiaan liittyviin toimijoihin. Osa näistä toimijoista ylläpitää historiallisia kokoelmia ja osa harjoittaa esimerkiksi museojunaliikennettä ja hoitaa liikkuvaa kalustoa. Rautatiemuseo toimii monelta osalta linkkinä harrastajien ja rautatieliikennettä harjoittavien yritysten välillä.

² <https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/joukkoistaminen>

³ E-volunteering handbook, <http://e-volunteering.eu/wp-content/uploads/2014/11/evolunteering-handbook.pdf>

⁴ Ks. luku 4.3. Joukkoistettu nykydokumentointi: Valtakunnallinen valokuvausprojekti harrastajakuvaajille.

⁵ <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimustyo/vastuullinen-kansalaistiede>

⁶ Liite 1. Kansalaistieteen periaatteet

⁷ Liite 2. Luovutussopimus

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeessa kiinnostuneiden osallistujien tavoittamisessa hyödynnettiin Suomen Rautatiemuseon valtakunnallisia kontakteja rautatiealan harrastajiin, mm. harrastajayhdistysten kautta. Rautatiemuseon Ystävät ry on vuonna 1960 Rautatiemuseon yhteyteen perustettu ystäväyhdistys, jonka tarkoituksena on tukea eri tavoin museon toimintaa, edistää rautatiehistorian tuntemusta sekä hankkia varoja museon kehittämiseksi. Yhdistyksen tavoitteena on kehittää yhteistyötä Suomen Rautatiemuseon, alan yhteisöjen ja harrastajien kanssa. Myös muita aktiivisia rautatieharrastajien yhdistyksiä ja seuroja löytyy eri puolilta Suomea useita, mm. Suomen Rautatiehistoriallinen Seura ry, Museorautatieyhdistys ry, Haapamäen Museoveturiyhdistys ry, Museoveturiseura ry, Lahden Rautatieharrastajat Topparoikka ry ja Pohjois-Suomen Rautatieharrastajat ry.

Rautatieharrastajilla on valtava määrä sekä työkokemukseen pohjautuvaa, että itseopiskeltua tietotaitoa rautatieliikenteen historiaan ja nykyhetkeen liittyvistä aihepiireistä. Harrastajien osaamisalat ovat mitä moninaisimpia ja toisinaan kiinnostuksenkohteet voivat olla myös hyvin spesifisti rajattuja. Erikoisosaaminen voi liittyä esimerkiksi eri aikakausien liikkuvaan kalustoon, ratatekniikkaan, rautatieasemien arkkitehtuuriin ja kulttuurihistoriaan, tai esimerkiksi ajallisesti tarkoin rajatun rautatiehistorian tutkimiseen. Monilla rautatieharrastajilla on takanaan pitkä ura esimerkiksi veturinkuljettajana, liikennesuunnittelijana, konepajainsinööriä tai ratapihaliikenteenohjaajana, ja sitä kautta vankka ammatillinen osaaminen taustallaan. Moni rautatieharrastaja myös valokuvaa aktiivisesti. Eräs rautatieharrastamisen muoto on junien bongaminen sekä erityisesti normaalista poikkeavien havaintojen tekeminen.⁸ Osa harrastusta on myös julkaista havaintojaan esimerkiksi Instagramissa, mistä löytyykin useita pelkästään junabongaamiseen ja junien kuvaamiseen keskittyneitä käyttäjätilejä.

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille –hankkeen tavoitteena oli samalla laajentaa käsitettä rautatiealan harrastajasta, ja mukaan haluttiin osallistaa myös laajemmin kaikkia museotyöstä, kulttuuriperinnön tallentamisesta ja paikallishistoriasta kiinnostuneita henkilöitä sukupuolesta, iästä tai ammattitaidosta riippumatta. Hankkeesta tiedotettiin rautatieharrastajien omien kanavien lisäksi myös mm. Kotiseutuliiton verkkosivuilla, Helsinki-Riihimäki-välisen rataosuuden paikkakunta-kohtaisissa Facebook-ryhmissä sekä Hyvinkään, Riihimäen, Lopen, Nurmijärven ja Hausjärven alueen paikallislehti Aamupostissa. Myös Maaseudun tulevaisuus -lehti julkaisi hankkeesta tiedotteen.

Hanke herätti alusta alkaen kiinnostusta, ja mukaan saatiin ilahduttavan monipuolisesti osallistujia eri puolilta Suomea. Eri projekteihin osallistui tavalla tai toisella kansalaistutkijoita yhteenlaskettuna noin 50 henkilöä. Osallistujista suurin osa oli miehiä, noin 80%. Osa vapaaehtoisista toimi mukana useammassa projektissa. Osallistuneiden ikäjakauma oli laaja, sillä vapaaehtoiset olivat syntyneet vuosien 1939-2007 välillä.⁹ Tämä tarjosi eri ikäisille kansalaisille tilaisuuden saada oma äänensä kuuluviin, nostaa esiin erilaisia näkökulmia rautatiehistoriasta sekä mahdollisuuden myös monensuuntaiseen oppimiseen ja vuorovaikutukseen.

3.3 Yhteisökoordinaattorin rooli

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeessa yhteisökoordinaattorina toimi FM Sonja Leppänen. Leppänen on valmistunut vuonna 2016 Helsingin yliopistosta filosofian maisteriksi, pääaineena folkloristiikka. Leppäsellä on aiempaa projektikokemusta mm. Suomen Ilmailumuseon nykydokumentointiprojektista *Malmi Ilmailee 2015* sekä Riihimäen kaupungin *Taide käyttöön* –hankkeesta (2018-2020), jossa edistettiin kuntien julkisen taiteen toteutusta osana rakennushankkeita Helsinki-

⁸ Julia-havaintojärjestelmä on rautatieharrastajien yhteinen alusta verkossa, johon käyttäjien on mahdollista merkitä ja tallentaa havaitsemansa junat. <https://juliadata.fi/>

⁹ Tiedot perustuvat hankkeen ilmoittautumis- ja kyselylomakkeisiin, joiden yhteydessä vapaaehtoinen sai halutessaan ilmoittaa myös syntymäaikansa.

Seinäjoki välillä erityisesti asemanseuduilla. Harrastajayhteisöjen kanssa Leppänen on tehnyt yhteistyötä myös tehdessään pro gradu -tutkimustaan, joka käsitteli suomalaisia kullankaivajia.

Yhteisökoordinaattori toimi hankkeessa yhteistyössä Suomen Rautatiemuseon näyttelypäälikkö Marina Bergströmin, kokoelmapäälikkö Elina Holopaisen, projektitutkija Roosa Ruotsalaisen, amanuenssi Anne Tuomen sekä museon muiden asiantuntijoiden kanssa.

Yhteisökoordinaattorin tehtävänä oli kehittää ja koordinoita yhteisöllistä ja osallistavaa toimintaa museon ja vapaaehtoisten välillä, suunnitella kansalaistiedeprojektien ja työpajojen sisältöjä ja aikataulua, toimia työpajojen vetäjänä, organisoida ilmoittautumisia ja etätapaamisia vapaaehtoisten kanssa ja toimia yhdessä toteutettujen projektien yhteyshenkilönä museon ja vapaaehtoisten välillä.

Vaikka koordinaattorin tehtävä oli ohjata projekteja museon lähtökohdista käsin, vuorovaikutussuhde yhteisökoordinaattorin ja kansalaistutkijoiden pyrittiin luomaan mahdollisimman tasa-arvoiseksi. Vuorovaikutus oli luotava etenkin hankkeen alkuvaiheessa täysin virtuaalisesti tapaamatta harrastajia lainkaan, mutta osallistumisprojektien pieni ryhmäkoko tarjosi mahdollisuuden tiiviiseen yhteydenpitoon ja vuorovaikutukseen, kuten myös osallistujien kiinnostuksenkohteiden ja osaamisalueiden kartoittamiseen. Osa harrastajista otti hankkeen käynnistyttyä yhteyttä puhelimitse, mikä mahdollisti pidemmätkin keskustelut. Myös sähköposteja vaihdeltiin aktiivisesti puolin ja toisin. Kansalaistutkijat eivät siten olleet vain kasvoton, anonyymi joukko tekijöitä, vaan henkilöihin ja heidän taustoihinsa oli mahdollista tutustua yksilöllisemmin. Keskeistä yhteisökoordinaattorin työssä oli tiivis ja jatkuva yhteydenpito vapaaehtoisin sekä projektien ohjaaminen ja opastaminen sopivasti museon lähtökohdista ja tallennustarpeista käsin. Tärkeää työssä oli myös vapaaehtoisten tukeminen, innostaminen ja kannustaminen koko hankkeen ajan sekä kansalaisten toteuttaman työn ja tulosten esille nostaminen eri kanavissa.

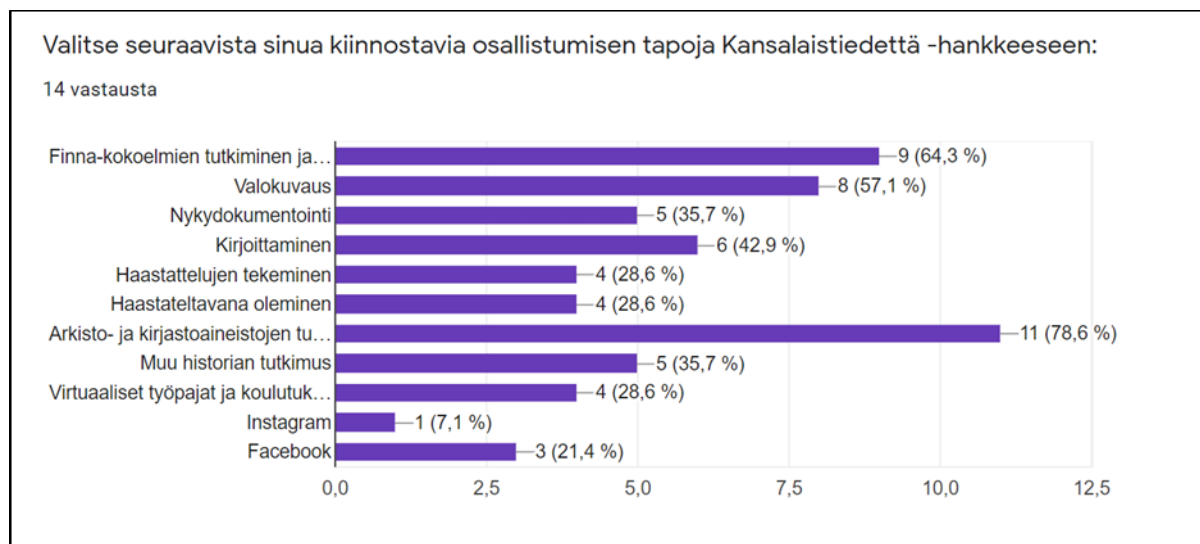
3.4 Digitaaliset alustat ja kanavat

Suomen Rautatiemuseon toimintatapoja ja palveluita kehitetään ja uudistetaan yhteiskunnan digitalisaation mukana. Sekä museon tieto- että kokoelmapalvelut hyödyntävät aktiivisesti digitaalisia välineitä ja kanavia ja toimivat valtakunnallisesti, samoin museon kuratoidut sisällöt. Perinteisen näyttelytoiminnan lisäksi museo on mukana monenlaisessa viestinnässä, joka saavuttaa asiakkaitaan valtakunnallisesti. Digitaalisia sisältöjä tuotetaan mm. museon omille verkkosivuille, Seinätön museo – palveluun, Trafiikki-blogiin sekä sosiaalisen median kanaviin. Digitaalisilla aineistoilla ja sisällöillä museon on mahdollista sekä saavuttaa laajoja ihmismääriä, että tavoittaa uusia yleisöjä ja kohderyhmiä.

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille –hankkeessa pyrittiin monipuolistamaan ja vahvistamaan museon sosiaalisen median ja muiden digitaalisten kanavien käyttöä ja digitaalista vuorovaikutusta yleisöjen tavoittamisessa. Keskeisiä hankeviestinnän ja tiedottamisen kanavia olivat Suomen Rautatiemuseon verkkosivut, museon Facebook-sivu sekä Instagram-tili. Museon verkkosivuille luotiin uusi osallistumissivu, jossa julkaistiin kansalaistiedehankkeen tiedotteet ja ohjeet osallistumiseen. Sivujen tarkoitus on myös jatkossa edistää osallistumista eri projekteihin, kun esimerkiksi kansalaistiedeprojektit, keruut ja kyselyt löytyvät kaikki samasta paikasta. Kansalaistiedehankkeelle luotiin myös oma käyttäjätili Facebookiin, joka mahdollisti liittymisen erilaisiin rautatie- ja historiaharrastajien ryhmiin, sekä yhteydenpidon ja tiedottamisen ketterämmin, kuin käyttämällä viestintään ainoastaan Rautatiemuseon virallista Facebook-sivua. Rautatiemuseon Instagram-tili puolestaan soveltui hyvin tiiviiseen ja nopeaan tiedottamiseen, yleisön aktivointiin ja innostamiseen, yhteydenpitoon ja vuorovaikutukseen rautatieharrastajien kanssa, uusien yleisöjen tavoittamiseen sekä hankkeen tulosten visuaaliseen esittelyyn.

Tärkeä kanava rautateistä kiinnostuneiden kansalaistutkijoiden tavoittamisessa oli myös Resiina-lehden verkkosivujen keskustelufoorumi ¹⁰, joka tarjoaa mahdollisuuden mm. rautatieaiheista uutisointiin, tapahtumista tiedottamiseen sekä yleiseen keskusteluun laidasta laitaan aihepiirin sisällä. Kanavalla jaetut uutiset ja ilmoitukset tavoittavat hyvin rautatieharrastajia ympäri Suomen, mitä kautta myös kiinnostuneita osallistujia löytyi projekteihin. Resiina-lehti on neljästi vuodessa ilmestyvä rautatieharrastajien sitoutumaton aikakausjulkaisu, jota kustantavat Suomen Rautatiehistoriallinen Seura ry ja Museorautatieyhdistys ry. Vaunut.org -sivusto koostuu Resiina-keskustelusta, kuva-arkistosta ja Resiina-lehden osiosta.

Hankkeen käynnistyttyä toteutettiin keväällä 2021 Google Forms –kyselyhallinta-alustalla ideakysely, joka lähetettiin kansalaistiedehankkeesta kiinnostuneille, yhteyttä ottaneille henkilöille. Ideakyselyn tavoite oli kartoittaa henkilöiden kiinnostuksen kohteita ja tarjota mahdollisuus kertoa omasta taustastaan ja osaamisalueistaan rautateihin, kulttuuriperintöön tai paikallishistoriaan liittyen. Kyselyssä sai kertoa myös ideoita ja kiinnostavia osallistumisen tapoja kansalaistieteen tekemisen osalta sekä paikkakuntia, joissa henkilö pystyisi tekemään tutkimusta. Kyselyyn saatiin 14 vastausta, ja vastauksia käytettiin osittain apuna osallistumisprojektien suunnittelussa.

Ote kansalaistutkijoille laaditusta ideakyselystä, joka toteutettiin huhtikuussa 2021.

Google Forms -alustaa käytettiin hankkeen aikana myös projekteihin ilmoittautumiseen sekä palautteiden keräämiseen. Google Drive -pilvitalennuspalvelu puolestaan soveltui maksuttomana, helppokäyttöisenä ja suurimmalle osalle tuttuuna työkaluna esimerkiksi valokuvien väliaikaiseen tallentamiseen vapaaehtoisten toteuttamassa nykydokumentointiprojektissa, sekä yhteiseksi alustaksi projektissa, jossa vapaaehtoiset tutkivat ja täydensivät digitaaliseen muotoon muunnettua museon rautatieonnettomuustietokantaa. Vaikka Googlen tarjoamat ilmaisalustat ovat monella tapaa käteviä ja nopeita, on niissä myös omat heikkoutensa, kuten se, että erilaiset pilvipalvelut ovat kuvien pidempiaikaiseen säilytykseen epävarmoja. Eritoten ilmaisversioissa tallennustila on rajallinen, mikä varsinkin suurikokoisten valokuvatiedostojen kanssa asettaa omat rajoituksensa. Lisäksi Googlen palveluiden käyttäminen vaatii käyttäjältä kirjautumisen tai uusien Google-tunnusten luomista. Kuitenkin olennaista oli, että eri aineistojen tallentamisessa ja muokkaamisessa hyödynnettiin kustannustehokkaita ja helppokäyttöisiä digitaalisia alustoja, jotta kynnys kansalaistieteen tekemiseen ei nousisi korkeaksi ja jotta virtuaalivapaaehtoisuuden esteeksi ei muodostuisi esimerkiksi osallistujien erilaiset digitaidot tai palveluiden käyttömaksut.

Seinätön museo -palvelu on Suomen museoliiton ja Momeo Oy:n yhteistyössä kehittämä alusta museoille mobiilioppaiden ja -reittien valmistamiseen ja julkaisemiseen. Suomen Rautatiemuseo on mukana

¹⁰ vaunut.org (rautatieharrastajien keskuudessa "vorg").

palvelussa ja toteuttanut alustalle aiemmin mm. verkkoesittelyt museon perusnäyttelystä ja puiston historiallisesta rautatieläisalueesta. Seinätön museo-alustalle toteutettiin valokuvanäyttely vapaaehtoisvoimin toteutetun nykydokumentoinnin kuvista. Vapaaehtoiset osallistuivat itse näyttelykuvien valitsemiseen ja näyttelytekstien kirjoittamiseen.¹¹

3.5 Sidosryhmät ja hankeyhteistyö

Suomen Rautatiemuseo on hakenut uusia toimintamalleja vapaaehtoistyön organisointiin mm. koulutusten ja monialaisen hankeyhteistyön avulla. Osallistamisen ja joukkoistamisen kehittämiseen on haettu osaamista muun muassa kansainvälisellä, kaksivuotisella Erasmus+ Inclusive Museums-hankeella 2019-2021, jonka tavoitteena on kehittää vapaaehtoistyön ja osallistumisen mahdollisuuksia museoissa ja kulttuuriperintöalalla. Hankkeen yhteistyökumppanit Suomessa, Puolassa ja Hollannissa, Belgiassa ja Espanjassa ovat hankkeen aikana vaihtaneet hyviä käytäntöjä liittyen vapaaehtoistyön organisointiin ja toteutukseen sekä erityisryhmien osallistamiseen. Hanketta koordinoi Broeker Veiling -museo Hollannissa. Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeen yhteisökoordinaattori osallistui Erasmus+Inclusive Museums -hankkeen tapaamiseen kesäkuussa 2021 esittelemällä eurooppalaisille hankekumppaneille museon osallistumisprojekteja ja kuulemalla vastaavasti hankekumppaneiden kokemuksia vapaaehtoistyöstä ja joukkoistamisesta.

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hanketta esiteltiin myös virtuaalisessa, Microsoft Teams -alustalla toteutetussa LIIKO Kick off -tilaisuudessa huhtikuussa 2021, johon osallistui sekä alan asiantuntijoita, että rautatiealan harrastajia. Suomen Rautatiemuseo toimi asiantuntijana Väyläviraston koordinoimassa liikenteen alan sanaston LIIKO-ontologian laatimisessa. Projekti toteutettiin yhteistyössä Sanastokeskus TSK:n ja Liikenneviraston tieliikenteen asiantuntijoiden kanssa. Vuoden 2021 alussa liikenteen ontologia LIIKOa laajennettiin radanpidon ja rautatieliikenteen käsitteillä yhdessä Rautatiemuseon ja Sanastokeskus TSK:n asiantuntijaryhmän kanssa. Asiantuntijaryhmän osalta valmistuneen ontologisoitumisen jälkeen keväällä 2021 haluttiin ennen ontologian julkaisua antaa laajemmalle käyttäjäkunnalle mahdollisuus osallistua työhön kommentoimalla viimeistä luonnosversiota.

Hanketta esiteltiin yhteisökoordinaattorin toimesta myös Hyvinkään kaupunginkirjaston järjestämässä, senioreille suunnatussa Ikinuorten iltapäivät -tilaisuudessa syyskuussa 2021, jossa esitelmän aiheena oli hankkeen toimenpiteet ja tulokset, osallistava tallennus museotyössä sekä vapaaehtoistyön uudet tavat ja mahdollisuudet Suomen Rautatiemuseolla.

Väyläviraston, VR-Yhtymän ja Senaatin Asema-alueet Oy:n toimijoiden kanssa tehtiin yhteistyötä muun muassa vapaaehtoisille valokuvaajille suunnatussa nykydokumentoinnissa ja tähän liittyvissä kuvauslupa-asioissa. Senaatin Asema-alueet Oy:n kanssa toteutettiin yhteistyössä myös verkkoartikkeli kolmen rautatieaseman historiasta, jota varten haastateltiin yhteisökoordinaattoria ja jossa julkaistiin hankkeen valokuvaprojektissa otettuja asemakuvia. Neuvontaa ja vertailukohtia vapaaehtoistyön toteuttamiseksi ja museon vapaaehtoistyön periaatteiden ja sopimusmallien laatimiseksi saatiin hankkeen suunnitteluvaiheessa mm. Suomen Ilmailumuseolta, KAMU Espoon kaupunginmuseolta sekä Helsingin kaupunginmuseolta.

Kansalaistieteen menetelmiä ehdittiin kokeilla myös Suomen Rautatiemuseon toteuttamassa kulttuurihistoriallisessa ratainventoinnissa, joka toteutettiin Väyläviraston toimeksiannosta Kerava-Riihimäki-rataosuudella vuoden 2021 aikana. Ratainventoinnissa selvitetään jonkin rataosuuden historiaa ja sen ympäristössä tapahtuneita muutoksia vuosien saatossa. Inventoinnissa kartoitetaan erilaisia kiinnostavia kohteita, jotka voivat sijaita niin asema-alueella kuin maastossa radan varressakin. Kohteita voivat olla erilaiset rakennukset, mutta myös rautateiden jättämät merkit maastossa, kuten ratapohjat,

¹¹ <https://tarinasoitin.fi/rautatiekuvia2021>

tasoristeyspaikat ja kivijalat. Inventointia ja erityisesti siihen liittyviä maastokäyntejä ajatellen luotiin kansalaistiedon keräämiseksi keruulomake museon verkkosivuille, jossa pyydettiin kansalaisia jakamaan muistoja, tietoa tai tarinoita Keravan ja Riihimäen välisen radan historiallisesti kiinnostavista kohteista. Asiasta tiedotettiin myös erilaisissa paikallisissa Facebook-ryhmissä. Keruu oli inventoinnin tiivistä aikataulusta johtuen avoinna vain lyhyen aikaa, joten vastauksia ehdittiin saada vain yksi kappale. Idean jatkokehittelylle on kuitenkin hyvät mahdollisuudet, ja kansalaistiedon hyödyntämistä osana ratainventointeja voitaisiin kokeilla erityyppisillä tavoilla, kuten esimerkiksi tarkemmin rajatuilla muistitietokeruilla niillä rataosuuksilla, missä inventointeja tulevaisuudessa tullaan tekemään.

4. Malleja kansalaistieteen ja osallistamisen toteuttamiseksi

4.1 Matalan kynnyksen vuorovaikutusta museon ja yleisöjen välillä – Instagram-kuvahaaste ja museon sosiaalisen median kanavat

Nykyäänä sosiaalinen media tarjoaa museolle eri kanavia olla yhteydessä asiakkaisiinsa, pitää yllä vuorovaikutusta yleisöjensä kanssa ja osallistaa ihmisiä mukaan museon toimintaan erilaisin kampanjoin. Sosiaalisessa mediassa toimiminen kertoo yleisön halusta olla vuorovaikutuksessa museon kanssa ja antaa tunteen osallisuudesta: museon seuraajat luovat yhteisön, jotka ovat kiinnostuneita museon toiminnasta ja sen luomasta viestinnästä. Tykkäämällä kuvasta tai alkamalla seuraamaan museota, yleisö viestii haluavansa kuulua tähän yhteisöön.¹²

Liikenne- ja viestintäalan museoiden yhteistyöverkosto Trafiikki-museot ry on laatinut jäsenmuseoilleen yhtenäisen sisältöstrategian, joka auttaa museoita viestimään entistäkin vaikuttavammin ja tavoitteellisemmin.¹³ Suomen Rautatiemuseo on viime vuosina kasvattanut aktiivisuuttaan sosiaalisen median tileillään Facebookissa, Instagramissa ja Twitterissä. Suomen Rautatiemuseolla on sosiaalisen median kanavillaan paljon seuraajia, ja esimerkiksi Instagramissa seuraajat aktiivisesti tykkäävät kuvista, kommentoivat julkaisuja ja katsovat alustalle luotuja tarinoita. Suomen Rautatiemuseolla on oma Youtube-kanava, jossa julkaistaan säännöllisin väliajoin rautatiehistoriasta ja museon näyttelyistä kertovia videoita.

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeen aluksi käynnistettiin yleisen hankkeesta tiedottamisen lisäksi myös rautatieharrastajille suunnattu somekampanja Instagramissa suosittu ”kuvahaasteen” muodossa. Kuvahaasteen tarkoitus oli luoda vuorovaikutteista ja osallistavaa toimintaa museon ja yleisön välille, tehdä kansalaistiedehanketta tunnetuksi ja innostaa ja aktivoida rautatieharrastajia mukaan museon toimintaan. Kansalaistiedehankkeelle ei kuitenkaan päätetty luoda omaa Instagram-tiliä, koska Rautatiemuseon oma käyttäjätili (@rautatiemuseo) tavoittaa jo yleisöä hyvin.

Somekampanjaa suunniteltaessa tutustuttiin vuonna 2020 päättyneen pohjoismaisen Collecting Social Photo -hankkeen tuloksiin, jossa oli mukana Suomen Valokuvataiteen museo. Hankkeessa pohjoismaiset yhteistyöorganisaatiot tutkivat somekuvan ja siihen liittyvien merkitysten ja käytäntöjen tallentamista eri menetelmin. Sosiaalinen media erityisesti kuvienjakopalveluna tarjoaa muistiorganisaatioille uudenlaisia mahdollisuuksia tallentaa nykykulttuuria ja -yhteiskuntaa moniäänisesti.¹⁴

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeen somekampanjassa kannustettiin ihmisiä jakamaan kuvia Instagramissa itselle merkityksellisestä rautatiepaikasta tai -muistosta käyttämällä hashtagia

¹² *Tapaustutkimus Instagramista Suomen valokuvataiteen museon osallistavan yleisötyön välineenä.* (Porola, Laura, Aalto yliopisto, 2015:78)

¹³ https://trafiikki.fi/wp-content/uploads/2020/10/Trafiikki-museot-ry_Sisa%CC%88to%CC%88strategia.pdf

¹⁴ *Connect to Collect – Approaches to Collecting Social Photography in Museums and Archives.* (toim. Hartig Kajsa & Uimonen Paula, Nordiska Museet, 2020)

#rautatierakkautta #rautatiearki #rautatiemuisto sekä #junamuisto. Aihetta ei haluttu määritellä liian tarkasti, vaan kuvahaasteeseen sai osallistua esimerkiksi rautatieympäristössä otettu selfie, kaverikuva, jokin itselle tärkeä asema, juna, rataosuus tai jokin muu erityinen muisto rautateiltä. Aiheena rautatiemuistot ja vanhojen kuvien jakaminen sopivat keväällä 2021 vallitsevaan koronatilanteeseen, sillä ihmisiä ei haluttu varsinaisesti kannustaa liikkumaan ja matkustamaan esim. junissa kuvaamassa. Kuvatekstiin pyydettiin lisäämään lyhyt kuvaan liittyvä tarina, missä ja milloin kuva on otettu ja keitä kuvassa esiintyy. Kuvahaasteen oli tarkoitus olla kevyt, helposti lähestyttävä ja innostava tapa luoda vuorovaikutusta museon ja rautatieharrastajien välille. Kuvahaasteella haluttiin myös antaa kasvot harrastajille ja aktiivisille kuvaajille, ja näin nostaa esiin rautatieharrastusta, joka myös Instagramissa näkyy suurena määränä yksinomaan rautateihin keskittyviä tilejä.

Suomen Rautatiemuseo julkaisi kuvahaasteeseen osallistuneita kuvia kevään ja kesän 2021 ajan omalla Instagram-tilillään. Osallistujille motivoivana tekijänä kuvahaasteessa oli mahdollisuus saada jakamansa kuva museon kokoelmiin sekä toisaalta saada museon kautta uudenlaista näkyvyyttä omille kuvilleen ja Instagram-tililleen. Kuvahaasteen vastaanotto Instagram-käyttäjien parissa oli aluksi vaisu, mutta haaste sai pikkuhiljaa kevään ja kesän kuluessa enemmän suosiota, kun osallistuneita kuvia ja kuvaajia nostettiin esiin Rautatiemuseon Instagram-julkaisuina ja 24 tuntia näkyvissä pysyvinä Instagram-tarinoina. Yhteensä kuvahaasteeseen osallistui lopulta 42 rautatieaiheista kuvaa, joiden aiheet painottuivat erityisesti uudempaan rautatiekalustoon, kuten vetureihin. Myös museojunat, kuten erilaiset höyryveturit olivat suosittu aihe.

Kuvakampanja osoittautui kevyeksi tavaksi luoda positiivista vuorovaikutusta Suomen Rautatiemuseon seuraajien kanssa Instagramissa, ja erilaisia somekampanjoita voidaan jatkossakin monipuolisesti hyödyntää museotyössä. Sen sijaan kuvien keruualustana Instagram ei itsessään ole toimiva, sillä kuvat katoavat helposti muuhun kuvavirtaan, minkä lisäksi sovellus muokkaa kuvat pienemmäksi ja siten huonompi laatuiseen muotoon. Kuvat eivät siten sovellu sellaisenaan jatkokäytettäväksi, tai tallennettavaksi esimerkiksi museon kokoelmiin. Kun suunnitellaan Instagram-kuvien tallennusta kokoelmiin, täytyy tilin ylläpitäjään olla yhteydessä ja sopia kuvaajan kanssa kuvien oikeuksien luovutuksesta ja tehdä kuvista luovutussopimus. Kuvaajaa voidaan myös pyytää luovuttamaan alkuperäinen kuva museon käyttöön.

Museon henkilökunta sai äänestää kuvista omia suosikkejaan, mutta Instagram-kuvia ei toistaiseksi tallennettu museon kokoelmiin, koska hankkeen toisen valokuvaprojektin kautta saatiin luetteloitua museokokoelmiin varsin kattava otos nykyvalokuvia. Erilaisia kuvahaasteita voidaan kuitenkin järjestää matalalla kynnyksellä esimerkiksi museon seuraajien aktivoimiseksi ja innostamiseksi. Kuvakampanjat voivat toimia sosiaalisen median kanavissa itsenäisinä vaikutuskeinoina ja vuorovaikutuksen tehostamisen välineenä museon ja yleisöjen välillä, tai vaihtoehtoisesti niiden avulla voitaisiin jatkossa toteuttaa myös tarkkaan rajattuja keruita museon kuvakokoelmia täydentävistä aihepiireistä.

Museon kuvahaasteeseen osallistuneita kuvia Instagram-käyttäjiltä @trainspotting.finland, @mikkomyl ja @sr1.sisu.susi_trains

Pohdittavaa:

- Missä museon sosiaalisen median kanavissa kohderyhmät voisi tavoittaa parhaiten?
- Mitä museon tavoitteita somekampanja edistää?
- Mikä motivoi ihmisiä jakamaan kuvia tietyllä hashtagilla?
- Mitä kuville tapahtuu kampanjan, kuten kuvahaasteen jälkeen?
- Miten kuvat saadaan osaksi museon kokoelmia?

4.2 Kokoelmatietojen rikastaminen kansalaistiedon avulla – Kansalaistiedettä Finnassa-projekti

Suomen Rautatiemuseon strategiassa yhtenä tavoitteena on parantaa ja kehittää kokoelmien saavutettavuutta ja tehdä niiden sisältöjä tunnetuksi. Suomen Rautatiemuseolla on valtavat kuvakokoelmat, jotka koostuvat esimerkiksi rataa, kalustoa, liikennettä, rautatieläisiä ja rautatiekulttuuria kuvaavista kuvista. Kuvakokoelmasta n. 40% on järjestetty ja aineistoja digitoidaan ja luetteloidaan sähköiseen järjestelmään jatkuvasti. Suurin osa luetteloiduista kuvista julkaistaan Finna-hakupalvelussa (rautatiemuseo.finna.fi). Kuvia luetteloidaan museon omien tarpeiden lisäksi myös museon ulkopuolelta tulevien toiveiden mukaan. Usein keskitytään johonkin teemaan kerralla, minkä avulla myös parannetaan luetteloinnin laatua. Alkuvuodesta 2021 Suomen Rautatiemuseo käynnisti sosiaalisen median kanavillaan tuntemattomien rautatiesiltakuvien tunnistuksen, jossa kuka tahansa kuvasta tietävä saattoi kommentoida aihetta esim. Rautatiemuseon Twitterissä, Facebookissa tai Instagramissa.

Osana Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hanketta käynnistettiin toukokuussa 2021 projekti, jossa rautatiehistoriasta ja museotyöstä kiinnostuneita vapaaehtoisia osallistettiin Suomen Rautatiemuseon Finna-hakupalvelun kokoelmatietojen täydentämiseen. Tavoitteena oli joukkoistamisen menetelmin tuottaa arvokasta uutta tietoa vanhoista kuvista ja rautatiehistoriasta, osallistaa ja rohkaista kansalaisia omatoimiseen museon aineistojen tutkimiseen sekä tehdä museon digitoituja kokoelmia paremmin tunnetuksi yleisöille. Projektin oli mahdollista osallistua ympäri Suomea asuinpaikasta riippumatta, sillä Finna-hakupalvelua voi jokainen käyttää omalta tietokoneeltaan.

Kuvakokoelman valtavasta koosta johtuen museolla on käytettävissä vain rajallinen määrä aikaa yhden kuvan luettelointiin. Kaikkea ei aina huomata tai ehditä selvittää, minkä vuoksi kuvissa olevissa merkinnöissä voi olla virheellistä tietoa tai niistä voi puuttua esimerkiksi tarkka ajoitus, sijainti tai muuta tietoa. Projektia suunniteltaessa pohdittiin, mitkä aineistot museon Finna-kokoelmista tarvitsivat täydennystä ja mistä puuttuu sellaista tietoa, jota vapaaehtoiset voisivat Finna-järjestelmän palaute- ja kommentointitoimintojen avulla täydentää. Kansalaistutkijoille rajattiin valmiiksi sopivia aineistoja, jotka koottiin Finnaan ns. suosikkilistoiksi. Listojen aihepiirejä olivat mm. radanrakennus, henkilöstö ja rautatiekalusto ja niiden avulla oli tarkoitus ohjata kansalaistutkijat tiettyjen aineistojen pariin, mutta kommentoida sai vapaasti myös kaikkea muuta Finnasta löytyvää aineistoa. Lisäksi aiemmin toteutetun ideakyselyn avulla kansalaistutkijoiden omia kiinnostuksenkohteita ja osaamisalueita käytettiin apuna listojen aihepiirien rajaamisessa. Kansalaistutkijoilta toivottiin apua esimerkiksi kuvan tarkemmassa ajoittamisessa sekä kuvan sijainnin, rautatiekaluston, raitinfran ja henkilöiden ammattien tunnistamisessa.

Projekti oli avoin kaikille, ja siitä tiedotettiin eri kanavissa, kuten museon verkkosivuilla, sosiaalisessa mediassa ja rautatieharrastajien keskustelufoorumilla. Ilmoittautuminen tapahtui sähköisellä Google Forms -lomakkeella. Kansalaistutkijoita ilmoittautui mukaan yhteensä 15 henkilöä. Projekti käynnistettiin

yhteisellä Microsoft Teams -alustalla toteutetulla *Kansalaistiedettä Finnassa* -työpajalla 20.5.2021, jossa osallistujille kerrottiin kansalaistiedehankkeesta, museon luettelointikäytännöistä ja kokoelmahallintajärjestelmästä sekä opastettiin Rautatiemuseon Finnan pariin. Osallistujilla oli mahdollisuus kysyä museon ammattilaisilta lisää Finnan käytöstä ja kommentoinnista sekä tarkemmin tehtävästä ja sen tavoitteista. Kuvia kannustettiin kommentoimaan joko Finnan kommentointi- tai palautetoiminnolla.

Tuloksena kuviin saatiin kesän 2021 aikana runsaasti kokoelmatietoja täydentävää kuvailua, joitakin korjauspyyntöjä kuvatiedoista löytyneisiin virheisiin ja myös muutamia laajempia historiallisia lisäselvityksiä. Rautatieharrastajien perehtyneisyys ja innostunut suhtautuminen aiheeseen tuotti huomattavan tarkkanäköisiä kommentteja esimerkiksi kuvien päivämääriä, paikkakuntia, veturityyppejä, vaunusarjoja koskeviin kuvatietoihin.

Kuvailun avulla voidaan täydentää perustietoa ja kertoa yksityiskohdista, joskaan Finnassa ei ole tarkoituksenmukaista, että yksittäisen kuvan tieto on valtavan yksityiskohtaista tai että yhden kuvan historiasta kerrotaan hyvin laajasti. Olennaista Finnassa on digitoitujen kuvien informaation riittävä erottuminen, ajantasaisuus, tiedon löytyminen ja säilyminen sekä sopiva määrä termejä ja luokittelua. Kaikki lisätieto vanhoista kuvista on museolle arvokasta, mutta tietoa voidaan parhaiten hyödyntää silloin, kun se perustuu luotettavaan lähteeseen. Kuitenkin myös muistelu ja ns. ”ääneen” pohtiminen voivat auttaa oikean tiedon jäljille.

Museo käsitteli kaikki kesän aikana saapuneet kommentit ja palautteet. Vaikka vain osa kuvan tiedosta näkyy julkisesti Finnan käyttäjille, lisätietoa, kuten esimerkiksi suullista tietoa kuvista voidaan tallettaa museon taustajärjestelmiin tai arkistoida museon kokoelmiin myöhempää käyttöä ja tutkimusta varten. Kansalaistutkijoiden tietoa lisättiin kuviin museotietojärjestelmä Musketin kautta ja muutama laajempi lisäselvitys kuvista arkistoiitiin museon kokoelmiin. Kansalaistutkijoiden kokoamaa materiaalia nostettiin esiin myös sosiaalisessa mediassa, Trafiikki-blogissa ja museon verkkosivuilla.

Projektista saadun palautteen mukaan kuvien itsenäinen tutkiminen oli kansalaistutkijoille mielekästä työtä, jossa omaa osaamista oli mahdollista tuoda hyvin esiin. Toisaalta aikaa kuvien tutkimiseen oli annettu vain reilu kuukausi, mikä osoittautui liian lyhyeksi ajaksi laajemmalle historian tutkimukselle. Jatkoa ajatellen kansalaistieteelle ja Finna-aineistojen tutkimiselle onkin hyvä varata reilummin aikaa.

Projektille pyritään saamaan jatkuvuutta ilman varsinaista aikarajaa tai erillisistä ilmoittautumista aktivoimalla sekä samaa kansalaistutkijoiden ryhmää, että uusia vapaaehtoisia uusien Finna-aineistojen tutkimuksen pariin. Suomen Rautatiemuseon verkkosivuille luotiin projektin kokeilujakson jälkeen ohjeistus, jonka avulla kuka tahansa voi ryhtyä kansalaistutkijaksi, ja auttaa museota kuvien tutkimisessa. Finna-komentoinnilla halutaan osallistaa kansalaisia mukaan museotyöhön ja samalla tehdä museon digitoituja aineistoja tunnetummaksi laajalle yleisölle.

Projekti osoitti, miten alan harrastajien tieto yhdistettynä museon ammattilaisten asiantuntijatietoon voi toimia toisiaan täydentävänä toimintatapana museotyöhön, kun yhdessä tekemiselle löydetään sopivia väyliä. Olennaista on palautteen järjestelmällinen käsittely museon puolelta Finnan kautta Musketiin ja lopulta rikastettuna tietona Finnaan. Museoiden digitoidut aineistot tarjoavat kansalaistieteen tekemiselle myös tulevaisuudessa lukemattomia uusia mahdollisuuksia. Lisäämällä kansalaisten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa museon toimintaan, voidaan alan harrastajien potentiaalia tiedontuottajina ja tutkimusentekijöinä kanavoida yhteistoimintaan, joka innostaa ja hyödyttää kaikkia osapuolia.

Vapaaehtoisilta saatua palautetta projektista:

”Annetut listat olivat mielenkiintoisia, mutta haasteellisia itselleni. Minua vaivasi ajanpuute, joten en ehtinyt riittävästi haravoida tietoja muistiinpanojeni avulla. Menneinä vuosina keräämieni tietojen aiheet liittyvät eniten liikennepaikkoihin, rataosiin, (syrjä)raiteisiin ja vastaaviin ja vähän myös rakennuksiin. Näistä aihealueista voisi ennakolta löytyä eniten annettavaa itseltäni jatkossa. Toisaalta olen myös innokas arkistodokumenttien (myös karttojen) kahlaaja, joten niitä voisin myös tutkia jatkossa, eri Suomen alueen rautateiden aihealueilta. Jos ja kun energiani tulee riittämään työpäivien jälkeen. Tiedon kerääminen ja tallentaminen tuntuu sopivalta harrastukselta minulle. Joka tapauksessa, kiitos mahdollisuudesta.”

”Näitä lisää. Ja sitten kun koronatilanne hellittää niin voitaisiin ottaa harrastajien kesken yhteisiä tapaamisia.”

”Hanke on hyvä, jolla on mahdollista saada ideoita arkiston sisällön jäsentelyyn. Omalta osaltani aikani on riittänyt vain tämänhetkiseen kiinnostusalueeseen, ”Uuku-Aunus” -radanrakennus, liittyvien kuvien tarkasteluun. Arkistossanne olevat ko. ratahankkeeseen liittyvät kuvat ovatkin tuoneet paljon lisävalaistusta. Niiden ympärille olisi rakennettavissa teemakohtainen kuvasarja.”

Pohdittavaa:

- Mitkä aineistot museon Finnassa kaipaivat täydennystä?
- Onko vapaaehtoisilla sellaista erikoisosaamista, mitä voisi hyödyntää Finna-aineistojen täydentämisessä?
- Millaista opastusta ja koulutusta museo voi tarjota vapaaehtoisille?
- Mikä motivoi vapaaehtoisia omaehtoiseen kansalaistutkimukseen?
- Millä tavoin kansalaistutkijoiden tieto kerätään?
- Millainen aika on hyvä varata tutkimuksen teolle?
- Miten tieto siirretään järjestelmällisesti osaksi museon kokoelmia?
- Kuinka paljon museolla on resursseja palautteen säännölliseen käsittelyyn?

4.3 Joukkoistettu nykydokumentointi - valtakunnallinen valokuvausprojekti harrastajakuvaajille

Suomen Rautatiemuseon kuvakokoelmassa on arviolta 150 000 valokuvaa. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaassa ja sisällöllisesti monipuolisessa kokoelmassa on valokuvia eri aikakausilta, vuodesta 1865 aina tähän päivään saakka. Edustettuna kuvakokoelmassa ovat esimerkiksi asemat ja liikennepaikat, rautatieammattilaisten työ, ratojen ja siltojen rakennus, junakalusto, VR:n konepajat sekä sota-ajat. Kuvakokoelma sisältää mm. VR:n valokuvaajien ottamia kuvia, yksityishenkilöiltä saatuja lahjoituksia, museon nykydokumentointiprojekteissa otettuja digitaalisia kuva- ja videotallenteita, sekä lasinegatiivikokoelman.

Nykydokumentointi käsitetään nykyhetken ja lähimenneisyyden tallentamiseksi, jonka avulla kerätään uutta aineistoa museon kokoelmiin. Nykyajan dokumentoinnissa ollaan kiinnostuneita ihmisten toiminnasta ja sen jäljistä ympäristössämme ja sen avulla tuotetaan tietoa oman aikamme kohteista ja ilmiöistä. Rautatiemuseon tallennusvastuualueisiin kuuluu mm. rautatieläiset, rautatiealan organisaatiot ja viranomaistoiminta, rautatieliikenteen infrastruktuuri, teollisuus, liikenne, koulutus ja matkailu.

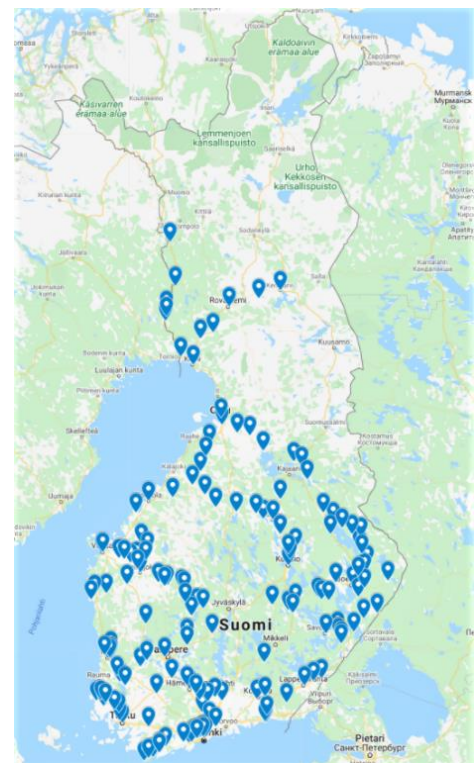
Rautatiemuseon nykydokumentointiprojekteissa on toteutettu ilmiökeskeistä tallennusta. Viime aikaisia nykydokumentointiprojekteja ovat olleet mm. *Junalla itään* -hanke vuosina 2010 – 2011, jossa tallennettiin Helsingin ja Pietarin välistä liikennettä Sibelius, Repin ja Allegro-junissa, VR Hyvinkään konepajan pelastusdokumentointi vuosina 2017 – 2018, jossa tallennettiin työntekoa ja työympäristöä konepajalla ennen lakkautusta sekä uusimpana korona-ajan nykydokumentointia junamatkailun näkökulmasta vuosina 2020 – 2021.

Kansalaistiedettä Rautatieharrastajille -hankkeessa käynnistettiin toukokuussa 2021 valokuvausprojekti, jonka avulla haluttiin kokeilla raitinfran ja rautatieliikenteen dokumentointia joukkoistamisen menetelmillä, järjestää vapaaehtoista valokuvaustoimintaa ja aktivoida tietty kuvaajaporukka osaksi museotoimintaa. Mallia toimintaan haettiin mm. KAMU Espoon kaupunginmuseon KuvaKamut-toiminnasta sekä Helsingin kaupunginmuseon Kuvaussakki-toiminnasta, joissa vapaaehtoiset valokuvaajat kartuttavat museoiden kuvakokoelmaa. Valokuvausprojektilla on myös osallistuttu TAKO-verkoston Pooli 5:n *Harrastajat*-yhteishankkeeseen.

Rautatiemuseon pilottiprojektissa vapaaehtoiset valokuvaajat tallensivat rautatieaiheita museon ohjeiden ja yhdessä mietittyjen teemojen mukaan kesäkaudella 2021. Pilotin tavoitteena oli kokeilla, kuinka harrastajakuvaajien avulla voidaan vastata muuttuvan rautatieympäristön tallennuksen haasteisiin. Kuvauskohteita ovat mm. eri rataosuudet, asemarakennukset ja niiden lähiympäristöt sekä rautateillä työskentelevät ammattilaiset.

Projektin avulla haluttiin myös tarjota rautatieharrastajille uudenlainen yhteys museoon, aktivoida kuvaajia tarkastelemaan rautatieympäristöjä uudesta perspektiivistä ja antaa näkyvyyttä rautateiden kuvaamisharrastukselle. Projektissa harrastajakuvaajat saivat mahdollisuuden vaikuttaa Suomen Rautatiemuseon tulevaisuuden kuvakokoelmiin, verkostoitua museon ja muiden valokuvaajien kanssa sekä tehdä yhteiskunnallisesti arvokasta työtä kulttuuriperinnön tallentamisen parissa. Pilottijakson jälkeen tarkastellaan, voitaisiinko osaksi museon toimintaa saada pysyvää vapaaehtoista kuvaustoimintaa.

Ennen projektin käynnistämistä pohdittiin, millaisia tarpeita Rautatiemuseolla on nykydokumentoinnin osalta, ja millä valokuva-aiheilla museon kuvakokoelmia voisi tällä hetkellä parhaiten täydentää. Valokuvausteemat haluttiin toisaalta jättää tarpeeksi väljiksi, jotta osallistumiseen ei tulisi liian korkeaa kynnystä ja kaikilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet osallistua kuvaamiseen. Tästä syystä kuvaaminen haluttiin myös rajata pääosin julkisiin paikkoihin, ettei esim. kuvauskohteeseen pääseminen vaatisi vapaaehtoisilta erikoislupia tai erillisiä ammatinpätevyyksiä.

Projektin tallennusalue kartalla.

Projektista tiedotettiin Rautatiemuseon eri kanavissa toukokuussa 2021 ja kiinnostuneita pyydettiin ilmoittautumaan yhteisökoordinaattorille sähköpostitse ja kertomaan hieman taustastaan ja valokuvausharrastuksestaan. Mitään erityistä valintaprosessia ei ollut, vaan mukaan toimintaan sai ilmoittautua kuka tahansa kiinnostunut. Myöskään ammattimaista valokuvauskalustoa ei edellytetty, vaan sekä järjestelmäkameralla että mobiililaitteilla kuvaaminen sallittiin.

Mukaan toimintaan ilmoittautui 18 kiinnostunutta kuvaajaa. Projekti käynnistyi toukokuussa yhteisellä Teams-alustalla toteutetulla valokuvaustyöpajalla, missä kerrottiin projektista ja Rautatiemuseon

nykydokumentoinnista tarkemmin. Tilaisuudessa käytiin läpi myös mm. turvallisuuteen ja vakuutuksiin liittyviä käytännön asioita. Lisäksi työpajassa esiteltiin suunnitellut valokuvausteemat ja kuvaajat saivat myös ehdottaa itse kiinnostavia teemoja.

Teemoiksi tarkentui muuttuvan rautatieympäristön ja -kulttuurin nykyhetken tallentaminen kolmesta eri näkökulmasta käsin: Teema 1. oli ”Rautatieliikennepaikat ennen ja nyt”, jossa tavoite oli tallentaa muuttuvaa ympäristöä museon kokoelmiin. Kuvauskohteita olivat asemarakennukset, niiden lähiympäristö sekä infrastruktuuri, asema-alueilla käynnissä olevat muutokset, kuten rakennustyöt ja uudisrakennukset sekä esimerkiksi katoamisillaan olevat, suljetut ja hylätyt paikat, maaston jäljet ja muutokset. Myös nykyisten asemarakennusten ja asemahallien sisätiloja kannustettiin kuvaamaan, ja tallentamaan yleiskuvien lisäksi lähikuvia, yksityiskohtia sekä itsestäänselvyydeltä vaikuttavia asioita, jotka kertovat tästä ajasta. Vertailukohdaksi ja inspiraation lähteeksi koottiin myös Rautatiemuseon Finnaan listoja vanhemmasta rautatieliikennepaikkojen ja asemahallien kuvamateriaalista. Teema 2. oli ”Työpäivä rautateillä 2021”, jossa tavoitteena oli tallentaa rautateiden parissa työskentelevien ammattilaisten toimintaa heidän omasta näkökulmastaan. Ohjeena annettiin kuvata esimerkiksi työpäivän kulku aamusta iltaan, työn vaiheet eri kellonaikoina, arkiset rutiinit työssä sekä työpäivään liittyvät paikat. Kolmantena teemana oli ”Ihmiset ja toiminta”, jossa tavoite oli tallentaa arkista toimintaa rautatieympäristöissä sekä saada mukaan ajankuvaa ja nykyhetkeä kuvilla, joissa näkyy ympäristön lisäksi ihmisiä.

Kuvaajien turvallisuus-, kuvauslupa-, ja vakuutusasioita mietittiin ennen projektin alkua. Koska vapaaehtoiset valokuvasivat omalla ajallaan, ilman ennakkoon määriteltyjä kuvauspäiviä tai -kellonaikoja, hankkeelle määriteltyjen periaatteiden mukaan vapaaehtoiset kuuluivat kuvausmatkoillaan omien koti- ja vapaa-ajan vakuutustensa piiriin. Suomen Rautatiemuseon oman vakuutusyhtiön ohjeen mukaan kuvaajan voitiin katsoa kuuluvan Suomen Rautatiemuseon talkoovakuutuksen piiriin silloin, mikäli kuvaaja oli ilmoittanut yhteisökoordinaattorille etukäteen kenttätönsä päivämäärät, kellonajat ja sijainnit. Tällaisia etukäteen ilmoittautumisia ei kuitenkaan tullut projektin aikana yhteisökoordinaattorille ollenkaan.

Projektia varten haettiin kuvausluvat VR:ltä ja Väylävirastolta sekä tiedotettiin Senaatin Asema-alueet Oy:tä. Vaikka tarkoitus oli kuvata pääosin julkisilla, kuvaamiseen yleisesti sallituilla paikoilla, lupien avulla haluttiin varmistaa, että eri asemia hallinnoivat toimijat olivat tietoisia projektista ja ettei kuvaaminen asemilla aiheuttaisi häiriötä tai epätietoisuutta esimerkiksi junahenkilökunnalle tai matkustajille.

Ryhmälle perustettiin yhteydenpitoa varten yhteinen *Rautatiekuvaajat*-niminen ryhmä pikaviestintäpalvelu WhatsAppiin. Ryhmässä jaettiin kuvaajien kesken kesän aikana aktiivisesti kuulumisia ja parhaimpia otoksia kuvausreissuilta, tiedotettiin ja neuvottiin museon puolelta projektin asioissa sekä pohdittiin yhdessä kuvaamisessa eteen tulleita kysymyksiä tai käytännön asioita. Kesän mittaan projektin tuotoksia nostettiin esille myös Suomen Rautatiemuseon sosiaalisen median kanavissa.

Vapaaehtoisille annettiin vapaat kädet kuvata kesän ajan seuraavaan, elokuun 2021 lopussa pidettyyn tapaamiseen asti. Kuvamateriaalin tallentamista varten luotiin yhteinen Google Drive -kansio, johon kukin pystyi lataamaan omaa tahtia materiaaliaan. Kuvaajia ohjeistettiin lataamaan Driveen materiaalistaan vain valikoitu parhaimmisto, mikä helpottaisi museon työtä valikoida kuvia osaksi kokoelmia. Lisäksi harkittiin myös lyhyiden videoiden tallentamista osana nykydokumentointia, mutta tästä päätettiin luopua museon tämänhetkisen tallennustilan ja kokoelmanhallintajärjestelmän asettamien rajoitteiden vuoksi.

Kuvaajia oli ohjeistettu tekemään valikointia kuvatessa, ja ottamaan yhdestä aiheesta tai tilanteesta pääosin vain 1 kuva, mutta tästä huolimatta kuvia saatiin paljon enemmän kuin osattiin odottaa. Koska kuvausteemat olivat väljiä, ja aikaa kuvaamiselle oli koko kesäkausi 2021, kuvamäärä uhkasi kasvaa lähes hallitsemattomiin mittasuhteisiin. Materiaalin runsaus yllätti ja ylitti odotukset täysin, sillä tuloksena kuvia saatiin arviolta reilusti yli 1000 kappaletta lähes 200 eri rautatieliikennepaikasta ympäri Suomen. Suurin osa kuvista on kuvattu kesällä 2021, mutta lisäksi projektiin mukaan hyväksyttiin myös vanhempia, alle 5 vuotta

sitten otettuja kuvia, mikäli ne sopivat projektin teemoihin ja tarkoitukseen. Valikointia tehdessä suosittiin kuitenkin aina uusinta kuvaa aiheesta tai kohteesta.

Saatuja kuvia siirrettiin Google Drivestä museon omalle kovalevyille talteen ja luetteloitavaksi lopulta noin 550 kpl. Myös tässä kohtaa tehtiin museon puolelta valikointia, ja esim. useat otokset samasta kohteesta jätettiin pois. Valtavan kuvamäärän läpikäyminen, valikointi sekä tiedostojen uudelleen nimeäminen ja luettelointi oli projektissa eniten aikaa vievä osuus, joten jatkoa ajatellen saman kaltaisissa projekteissa olisi hyvä sopia etukäteen jokin maksimimäärä kuvia, mitä kukakin voi alustalle ladata, tai toteuttaa kuvaamista vain hyvin tarkkaan rajatun teeman, paikkakunnan, kohteen tai muiden reunaehtojen sisällä. Myös tiedostojen yhtenäisestä nimeämisestä on syytä sopia etukäteen, mikä helpottaa lopputyötä museon puolelta huomattavasti. Tulevaisuudessa mahdollisesti voitaisiin ajatella kuvaajaryhmää käytettävän kiireellisiin täsmädokumentointeihin, jolloin kerrallaan yksi tai kaksi kuvaajaa kuvaisivat hyvin rajattua tapahtumaa pelastusdokumentoinnin tapaan. Kuvaajat itse toivoivat osaltaan myös selkeämpiä ohjeita tai toiveita museolta.

Toisaalta projektin lopputulos oli laajuudessaan ja valtakunnallisuudessaan ainutlaatuinen ja palkitseva, sillä kuvat tarjosivat ajankohtaisen ja odottamattoman monipuolisen läpileikkauksen Suomen raitinraan, rakennusperintöön ja rautatiekulttuuriin 2010- ja 2020-lukujen Suomessa. Eri kuvaajien myötä kuvien sisällöissä oli runsaasti erilaisia näkökulmia ja painotuksia, kuvaajan omista kiinnostuksenkohteista ja visuaalisesta tyylistä riippuen. Osa lähestyi teemaansa systemaattisesti, kuvaten jokaisen rautatieliikennepaikan, jossa vieraili kesän aikana, kun taas joku toinen kuvasi esimerkiksi vain yhden ympäristön muutoksia eri vuorokauden aikoina. Muutama kuvaaja puolestaan keskittyi drone-kuvaamiseen, minkä tuloksena saatiin upeita ilmakuvia nykyhetken rautatieympäristöistä. Osana nykydokumentointia kansalaistutkijat liittivät kuva-aineiston mukaan huolella laadittuja kenttäpäiväkirjatyylisiä tekstejä, joissa avattiin kuvauspaikkojen ja -kohteiden historiaa ja nykypäivää, kuten myös omakohtaisia paikkojen merkityksiä ja muistoja.

Kuvaajien kanssa laadittiin luovutussopimukset kuvien luovuttamisesta Suomen Rautatiemuseolle ja valikoidut kuvat luettelointiin museon kokoelmanhallintajärjestelmään. Syksyn 2021 aikana Suomen Rautatiemuseolla toteutettiin valokuvanäyttely kuvaajien itsensä valitsemista kuvista ja kirjoittamista kuvateksteistä. Kuvaajat osallistuivat näyttelykuvien ja tekstien suunnitteluun etäyhteyksin sekä tapaamisessa, joka järjestettiin museolla syyskuun lopulla.

Suomen Rautatiemuseolla on suunnitelmia vapaaehtoisen valokuvausryhmän toiminnan jatkolle, mutta toistaiseksi toiminnan jatkotoimenpiteet ovat vielä ideointivaiheessa. Hankkeen pilottivaiheesta saadut hyvät kokemukset antavat vastaavalle vapaaehtoistoiminnalle kuitenkin pohjan, jota vasten pysyvää vapaaehtoista valokuvaustoimintaa voidaan lähteä hyvillä mielin kehittämään tulevaisuudessa. Myös projektissa mukana olleilta valokuvaajilta saatu palaute oli lähes yksinomaan positiivista, joten yhteistyön jatkamiselle kuvaajaryhmän ja museon välillä on paljon mahdollisuuksia. Jatkon suunnittelun yhteydessä täytyy kuitenkin muistaa kuvauksen lisäksi tarvittava resurssi kuvien jatkokäsittelylle ja luetteloinnille.

Vapaaehtoisilta saatua palautetta projektista:

”On ollut mielenkiintoista kolme vanhoja karttoja ja ilmakuvia uusia mahdollisia kuvauskohteita etsien. Hieno, että koko ajan tuntuu tulevan uusia ja aina vain toimivampia aineistoja! --- Kuvatessa on ollut mukavaa tietysti aina, jos juna osuu sattumalta kohdalle, vaikka en koe olevani kovinkaan kummoinen junakuvaaja. Tulee sellainen lapsellinen riemu kuitenkin aina. Yleisesti mukavaa oli päästä käyttämään opinnoissa saatuja oppeja ja taitoja. Kokemus siitä, että osaa lukea näitä paikkoja vahvistui. Kuvaaminen toi merkityksellisyyttä työttömän arkeen. Hyvää oli erityisesti WhatsAppissa käydyt keskustelut ja sitä kautta nähdyt toisten ottamat kuvat ja ryhmän kannustava ilmapiiri. Uuden oppiminen! En keksi huonoja puolia!”

"Valokuvausprojekti tarjosi hienon mahdollisuuden osallistua museotyöhön omalla harrastuksellaan. Finnasta löytyivistä vanhoista kuvista sai hyvin inspiraatiota kuvauskohteisiin, ja asema-alueita kierrellessä löytyi yllättävän paljon mielenkiintoisia yksityiskohtia menneiltä vuosikymmeniltä. Erityisesti mieltä lämmittivät hyvin hoidetut vanhat asemarakennukset ja -alueet, jotka olemassaolollaan kertovat omaa tarinaansa sekä rautatie- että paikallishistoriasta. Projekti antoi myös itselleni uusia näkökulmia rautatieharrastuksen syventämiseen. Toivottavasti vastaavanlaisia hankkeita tulee jatkossakin!"

Projektin kuvia. Kuvaajat ylhäältä vasemmalta: Nina Bammer, Hanna Henttinen, Timo Lappi, Arto Papunen, Erkki Grenman.

Pohdittavaa:

- Mitä nykydokumentointitarpeita museolla on, jossa vapaaehtoistyötä voitaisiin hyödyntää?
- Miten vapaaehtoinen valokuvaustoiminta organisoidaan museolla?
- Miten kuvaajien turvallisuus on huomioitu kenttätöissä?
- Tarvitsevatko kuvaajat erillisiä lupia tai varusteita museon puolelta?
- Mille alustalle kuvamateriaali kerätään?
- Miten materiaali siirretään osaksi museon kokoelmia?
- Miten eri tavoin kuvaajien työtä voidaan tuoda esille?

4.4 Lähdetietojen täydentäminen kansalaistiedon avulla – Onnettomuustietokanta-projekti

Osana Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hanketta käynnistettiin elokuussa 2021 osaprojekti, jossa vapaaehtoisia pyydettiin mukaan avoimen kutsun avulla täydentämään tietokantaa, johon on koottu Suomen rautatieliikenteessä tapahtuneet onnettomuudet vuodesta 1864 alkaen. Projektin kohderyhmänä olivat etenkin kirjasto- ja arkistoaineistojen omatoimisesta tutkimisesta kiinnostuneet henkilöt, sekä rautatieharrastajat, joiden osaamisalaa ovat rautatieliikenneonnettomuudet. Projektin tavoitteena oli

kokeilla tietokannan täydentämistä joukkoistamisen ja kansalaistieteen avulla ja saada tietokantaan uutta informaatiota erityisesti onnettomuuksien lähdetiedoista sekä onnettomuuksien syistä. Tavoitteena on pitkän aikavälin projekti, jossa kansalaistutkijat voivat tehdä itsenäistä tutkimusta ja tiedonhakuja sen verran, mikä omaan aikatauluun sopii. Projektista tiedotettiin Suomen Rautatiemuseon eri kanavissa, ja siihen ilmoittautui 22 henkilöä.

Osallistumiskynnys projektiin oli matala, koska osallistujan ei tarvinnut kuin ilmoittaa nimensä ja sähköpostiosoitteensa, jotta pääsi aloittamaan kansalaistutkimuksen. Kansalaistutkijoille laadittiin sähköinen infomateriaali, jossa on ohjeet tietokannan täyttämiseen sekä tietojen omatoimiseen hakemiseen esimerkiksi sähköisistä arkistoista ja lehtitietokannoista.

Projektille ei ole annettu varsinaista päättymisaikataulua, joten tutkimus jatkuu myös Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeen päätyttyä. Projektin käytännön työ tapahtuu kokonaan itsenäisesti omalta kotikoneelta käsin, sillä tietokanta muunnettiin Excel-muotoiseksi ja sitä on mahdollista tutkia ja muokata projektin yhteisellä Google Drive -alustalla, jossa jokainen projektin osallistuja näkee toisten tekemät muokkaukset. Ennen hankkeen päättymistä taulukkoon oli lisätty paljon lähdeviitteitä ja jopa joitakin taulukosta puuttuneita onnettomuuksia. Kokemukset projektista ovat vakuuttavia.

Osallistujille haluttiin antaa mahdollisuus päästä tallentamaan rautatiehistoriaa jälkipolville, oppia uutta museotyöstä ja samalla kehittää tiedonhakutaitojaan. Projektilla halutaan lisätä kansalaisten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa tutkimuksentekoon ja jakaa tietoa ja asiantuntijuuttaan kansalaistutkijoina. Projekti toimii kokeilualustana kokonaan verkossa tapahtuvalle kansalaistieteen tekemiselle, ja myöhemmin siitä saatuja kokemuksia voidaan hyödyntää ja toimintamallia mahdollisesti laajentaa ja soveltaa myös muihin museon digitoituihin arkisto- tai kirjastoaineistoihin.

5. Hankkeen tulokset ja toiminnan jatko

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeen tavoite on ollut luoda vapaaehtoisten harrastajien ja museon välille vuorovaikutteista, motivoivaa ja molemminpuoliselle arvostukselle rakentuvaa yhteistyötä digitaalisia kanavia hyödyntäen. Vapaaehtoisten osallistaminen kansalaistieteen tekemiseen on tukenut yhteisöllisyyttä ja aktiivista kansalaisuutta, jolla puolestaan voidaan vahvistaa kaiken ikäisten henkilöiden hyvinvointia. Hankkeella on edistetty tasa-arvoa mahdollistamalla osallistuminen kaikille ikään, sukupuoleen, koulutukseen tai ammattiin katsomatta. Vapaaehtoistoiminnan ja kansalaistiedeprojektien avulla on tarjottu rautatieharrastajille mielekkäitä ja merkityksellisiä kansalaisaktiivisuuden ja osallistumisen muotoja. Hankkeen avulla on vahvistettu museon ja harrastajayhteisöjen suhdetta, joka on tuottanut lisäarvoa kaikille osallisille.

Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeella on edistetty YK:n Agenda 2030 kestävän kehityksen tavoitteita tukemalla elinikäistä oppimista, tarjoamalla koulutusta digitaaloissa sekä rohkaisemalla kansalaisia omaehtoiseen opiskeluun ja tutkimuksen tekoon. Hankkeen toimenpiteillä on pyritty alueellisen epätasa-arvon vähentämiseen mahdollistamalla Rautatiemuseon toimintaan osallistuminen iästä ja asuinpaikasta riippumatta. Valtakunnallisena vastuumuseona Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeen aihepiiri ja kohderyhmät olivat rajattu rautateihin, mutta hankkeen tulokset sopivat hyödynnettäväksi monen muun valtakunnallisen tai alueellisen vastuumuseon toiminnassa. Tässä raportissa esiteltyjen osallistumisprojektien lisäksi hankesuunnitelmavaiheessa erilaisia ideoita oli myös mm. haastattelujen ja litteroinnin toteuttamiseksi vapaaehtoisvoimin. Myös erilaisten koodattujen keruusivustojen tai karttapohjien mahdollisuutta selvitettiin, mutta nämä ideat eivät edenneet toteutusvaiheeseen.

Ajallisesti alle vuoden pituinen hankeaika on lyhyt, mutta tarjoaa mahdollisuuden uusien avauksien tekemiseen ja erilaisten kansalaistieteen ja vapaaehtoistyön mallien kokeilemiseen. Uusien toimintamallien juurruttaminen osaksi museotyötä vaatii usein hankekautta pidemmän ajan, mutta rohkea ja ennakkoluuloton tekeminen, kokeileminen ja pilotointi luovat pohjaa vapaaehtoistoiminnan muotojen kehittämiseksi ja osallistumisen tavoille jatkossakin.

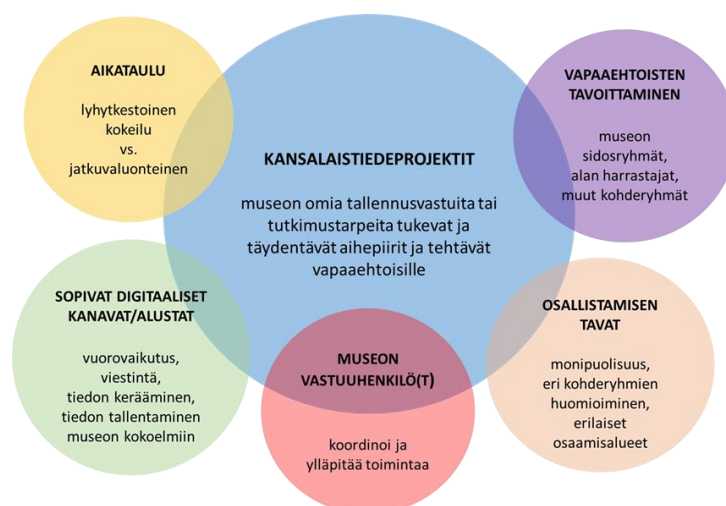
Olennaista on se, miten toiminta organisoidaan museolla, ja millaiset resurssit esimerkiksi pienemmillä museoilla on ilman erillisrahoitettua hanketta ylläpitää ja kehittää aktiivista vapaaehtoistoimintaa tai toteuttaa erilaisia osallistumisprojekteja. Kansalaistiedettä rautatieharrastajille -hankkeessa tärkeänä vuorovaikutuskeinona oli etenkin tiivis yhteydenpito yhteisökoordinaattorin ja vapaaehtoisten välillä sekä innostava, aktiivinen viestintä eri kanavissa, millä kannustettiin ja motivoitiin osallistumaan sekä jatkamaan projekteissa. Kansalaistutkimuksen suunnittelu, viestintä, aikataulutus ja ylläpitäminen, kuten myös kansalaistieteen avulla saadun tiedon ja materiaalin käsittely ja organisointi vaativat työtunteja ja resursseja, mikä voi ilman tähän nimettyä vastuuhenkilöä olla vaikeaa saada sopimaan muiden työtehtävien ohien.

Vapaaehtoisen näkökulmasta positiiviset kokemukset, työn mielekkyys ja palkitsevuus ja aiempaan verrattuna erilainen ja uusi vuorovaikutussuhde museoon instituutiona kannustaa ja rohkaisee myös jatkossa osallistumaan museon toimintaan. Yhteisöllinen toiminta muovaa museoiden toimintatapoja, ja nyt kokeillut kansalaistieteen ja joukkoistamisen menetelmät ja projekteista saadut käytännön kokemukset tarjoavatkin hyvän lähtökohdan, josta laajentaa kansalaistutkimusta yhä uusiin museoaineistoihin sekä erilaisille digitaalisille alustoille.

Suomen Rautatiemuseo haluaa jatkossakin vapaaehtoistyön avulla tukea rautatiehistorian tutkimusta ja harrastusta sekä lisätä erilaisten yleisöjen mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa museon toimintaan. Vapaaehtoistyön kehittämisen ja organisoimisen tueksi museolla laaditaan vapaaehtoisstrategiaa tai toimintaohjetta, joka määritteli vapaaehtoistyön muotoja ja kuvaisi museon toimintaa tarkemmin. Se sisältäisi tavoitteiden lisäksi pelisäännöt ja ohjeita sekä museon työntekijöille että vapaaehtoisille.

Tärkeää museolle on myös juurruttaa digitaalisen vapaaehtoistyön hyvät käytännöt osaksi työn normaalia kulkua niin, että niitä osataan hyödyntää oikeissa kohdissa, eivätkä ne tunnu ylimääräiseltä ja kuormittavalta vaan nimenomaan tukevat museotyötä ja antavat vapaaehtoisille vaikuttamisen paikkoja ja merkittävyyden kokemuksia.

Hanke antoi museolle uusia ajatuksia vapaaehtoistyöhön ja uusia käytäntöjä joukkoistamiseen ja kansalaistieteen hyödyntämiseen. Nyt museolla on rohkeutta lähteä kokeilemaan myös muita virtuaalihankkeita vapaaehtoisten kanssa.

6. Liitteet

Liite 1. Kansalaistieteen periaatteet

Suomen Rautatiemuseon Kansalaistiedettä rautatieharrastajille –hankkeen vapaaehtoistoiminnassa noudatetaan seuraavia periaatteita:

- 1. Vapaaehtoisuus.** Kansalaistutkija osallistuu toimintaan omasta tahdostaan, eikä hänelle makseta siitä palkkaa tai palkkiota.
- 2. Avoimuus.** Kansalaistiede on avointa kaikille.
- 3. Sitoutuminen.** Kansalaistutkija ja yhteisökoordinaattori sopivat projektikohtaisesti eri tehtävistä, niiden tavoitteista ja aikataulusta, ja kansalaistutkija sitoutuu toimimaan, kuten on sovittu.
- 4. Tehtävät.** Suomen Rautatiemuseo huolehtii siitä, että kansalaistutkijalle tarjotaan mahdollisuus tarvittavaan opastukseen tehtäviinsä. Kansalaistutkija suorittaa tehtäviä itsenäisesti omalla ajallaan, tehtävälle yhdessä sovitun aikataulun puitteissa.
- 5. Vapaaehtoistoiminnassa syntyneen aineiston käyttö.** Kansalaistutkijan tuottamaa aineistoa tallennetaan museon kokoelmiin. Kokoelmiin valittavasta aineistosta päättää viime kädessä museo, jonka jälkeen valitusta aineistosta laaditaan luovutus sopimus. Museolla on oikeus ilman erillistä korvausta käyttää viestinnässään, tallentaa kokoelmiinsa ja jakaa kolmannelle osapuolelle vapaaehtoistoiminnan aikana syntyneitä tuotoksia alkuperäinen tekijä mainiten. Kuvan luovuttajalla tulee olla kuvauskohteena olevan henkilön lupa tai jos luovuttaa toisen ottamia kuvia, tulee olla kuvan ottajan lupa.
- 6. Turvallisuus.** Kansalaistutkijan on kenttätöissä rautatiealueella noudatettava yleistä varovaisuutta sekä Väyläviraston turvallisuusohjeita ja pysyttävä aina turvallisen välimatkan päässä junaradasta.
- 7. Vakuutukset.** Kansalaistutkija kuuluu vapaaehtoistyötä tehdessään pääosin oman koti- tai vapaa-ajan vakuutuksensa piiriin. Kenttätyössä, esimerkiksi valokuvatessa museon ohjeiden mukaan kodin ulkopuolella, kansalaistutkija kuuluu Suomen Rautatiemuseon talkoovakuutuksen piiriin silloin, kun kansalaistutkija on etukäteen ilmoittanut yhteisökoordinaattorille kenttätyönsä päivämäärät, kellonajat ja sijainnit. Rautatiemuseon vakuutusyhtiö on Lähi-Tapiola.

Liite 2. Luovutus sopimus

Luovuttajan/ yhteys henkilön nimi	Diaarinumero (museo täyttää)
Postiosoite	Puhelin
Luovutustapa Lahjoitus ☐ Osto ☐ Siirto ☐	Hinta
Tallennetyyppi ja kappalemäärä Esine _____ kpl Valokuva _____ kpl Kirja _____ kpl Arkisto _____ kpl muu _____ kpl	
Sisällön kuvaus, hankinta ja käyttötietoja	
<p>Luovutusehdot Suomen Rautatiemuseo saa luovutettuun aineistoon täyden omistus-, käyttö- ja hallintaoikeuden. Tämä pitää sisällään myös oikeuden poistaa materiaali museon kokoelmista. Suomen Rautatiemuseo saa asettaa luovutetun aineiston esille ja saa oikeuden julkaista aineiston julkisessa verkossa. Luovuttaja on tietoinen siitä, että Suomen Rautatiemuseo saa käyttöönsä luovuttajan antaman aineiston ja siihen liittyvät henkilötiedot ikuisesti museolain (729/1992) ja EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen (2016/679) sekä voimassa olevan tietosuojalainsäädännön mukaisesti. Mikäli luovuttajalla on olemassa luovuttamaansa aineistoon tekijänoikeuslain (404/1961) tarkoittama tekijänoikeus, hän luopuu tästä oikeudesta Suomen Rautatiemuseon hyväksi. Suomen Rautatiemuseolla on oikeus käsitellä luovuttajan henkilötietoja EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1. e) – kohdan mukaisesti.</p>	
Liitteet Lisätietoja erillisellä liitteellä ☐	Erityisehdot
Paikka ja aika	
Allekirjoitukset Luovuttaja	 Vastaanottaja Suomen Rautatiemuseo

7. Linkkejä

Connect to Collect – Approaches to Collecting Social Photography in Museums and Archives. (toim. Hartig Kajsa & Uimonen Paula, Nordiska Museet, 2020) <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1429411/FULLTEXT01.pdf>

Erasmus+ Inclusive Museums –hankkeen nettisivut
<https://inclusivemuseums.eu/>

Joukkoistaminen
<https://www.osallistu.fi/opi-vaikuttamaan/tieto-ja-taito-auttavat-vaikutta/joukkoistamisen-voima/>

Mahdollisuuksien museo - Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160600/OKM_11_2018.pdf

Senaatin Asema-alueet oy:n verkkoartikkeli kansalaistiedehankkeen valokuvausprojektiin liittyen
<https://www.senaatti.fi/myynnissa/myynnin-ajankohtaista/artikkeli/3-tarinaa-menneisyydesta-3-visiota-tulevaisuudesta-historialliset-asepanseudet-muutoksen-kynnyksella/>

TAKO-verkosto, Pooli 5: Viestintä, liikenne ja matkailu
<https://www.takoverkosto.fi/fi/poolit/pooli-5>

Tapaustutkimus Instagramista Suomen valokuvataiteen museon osallistavan yleisötyön välineenä (Porola, Laura, 2015) [master_Porola_Laura_2015.pdf \(aalto.fi\)](#)

Trafiikki-blogikirjoitus kansalaistieteestä
<https://trafiikki.fi/kansalaistiede-luo-uudenlaista-vuorovaikutusta-museon-ja-yleisojen-valille/>

Trafiikki-museoiden sisältöstrategia
https://trafiikki.fi/wp-content/uploads/2020/10/Trafiikki-museot-ry_Sisa%CC%88lto%CC%88strategia.pdf

Vapaaehtoistoimintaa kehittämään – opas ammatillisille museoille. Suomen ilmailumuseo 2017
http://ilmailumuseo.fi/wp-content/uploads/2017/02/VAPAAEHTOISTOIMINTAA_KEHITTA%CC%88MA%CC%88A%CC%88N.pdf

Virtuaalivapaaehtoisuus
<http://e-volunteering.eu/>